

De idylle van een SLOAP

Space Left Over After Planning

Krakers wonen vaak op de meest fantastische plekken, zoals oude forten, monumentale panden, oude boerderijtjes, oude kloosters, treinloodsen. Het komt ook voor dat krakers zich nestelen in minder fantasievolle plek als een jaren '80 flat, maar er lijkt wel een voorkeur uit te gaan naar 'plekken met karakter'. Hoe zit dat nou toch?

Eind vorig jaar heeft de Tweede Kamer het wetsvoorstel dat kraken strafbaar stelt aangenomen. Over nut en noodzaak daarvan verschillen de meningen. Wat in ieder geval in het verweer van de tegenstanders van het wetsvoorstel naar voren kwam betreffende de relatie krakers en hun plekken, was de bijdrage die krakersplekken leveren onder andere op cultureel en toeristisch gebied. Krakers en hun plekken, dat is waar dit artikel over gaat. Daarbij wordt ingegaan wordt op verschillende stromingen, hoe motivaties gekoppeld zijn aan de specifieke locaties en hoe krakers omgaan met plekken die zet bezetten en wat nu eigenlijk de charme van die gebieden is.

Krakers in soorten en maten

Opstandige jongeren, dreadlocks, anti-kapitalisten, werkschuw, tegen alles, dat zijn vaak de labels die krakers door de buitenwereld opgeplakt krijgen. En ondanks dat er ook door krakers zelf wordt verwezen naar 'de' kraakscene alsof deze eenduidig is, zijn er toch wel degelijk verschillende stromingen te herkennen. Volgens Pruijt (2004) zijn er vijf motieven om te kraken, die onderscheiden kunnen worden in vijf configuraties: (1) Kraken vanwege deprivatie. Hierbij kraken mensen uit armoede: alleen via kraken kunnen ze een woning betrekken. Deze vorm kwam veel voor eind jaren '60 en komt nu nog wel voor bij groepen migranten.

(2) Kraken als een alternatieve woonstrategie. Hierbij kiezen mensen niet uit nood voor het kraken, maar omdat ze door te kraken op een manier kunnen wonen die dicht bij hun woonidealen komt. Bij deze configuratie speelt zelforganisatie een belangrijke rol en willen mensen met name met rust gelaten worden door de overheid. (3) Ondernemend kraken. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de mogelijkheid om met eenvoudige middelen en zonder bureaucratie iets te ondernemen. Het kan gaan om uiteenlopende zaken zoals een restaurant, een bakker of feestruimtes. (4) Conserverend kraken. Hierbij is het kraken een strategie om bepaalde gebouwen, stadsgezichten of landschappen te behouden, en (5) Politiek kraken. Hierbij staat het verzet tegen de dominante maatschappelijke orde centraal.

Pruijt noemt ook nog de mogelijkheid van een andere configuratie, nl. die van toerist of 'crash squatting'. In verschillende onderzoeken naar zelforganisatie¹ (o.a. Van Dam et al., 2008) waarbij krakersgroepen in Amsterdam (Amsterdamse Doe-het-zelf Maatschappij [ADM], Amersfoort (Wagenwerkplaats Amersfoort) en Lingewaard (Fort Pannerden) als cases dienen, blijken de krakersgroepen internationaal van samenstelling en internationaal georiënteerd.

'Ook heel veel buitenlanders, heel veel travelers hebben we gehad. In het begin gingen

Rosalie van Dam

Bestuurskundig Onderzoeker,
Centrum Landschap Alterra/WUR
rosalie.vandam@wur.nl

¹ Onder zelforganisatie wordt verstaan: (groepen) mensen die hun eigen leefomgeving vormgeven

we daar ook voor, we willen mensen hebben die trekken. Die bijzondere idioten die op een gegeven moment een rugzakje pakken en de wereld intrekken. Zij mogen bij ons komen en hoeven niet een duur hotel te betalen. Dat zijn de mafkezen die we willen zien. En daar zijn er inderdaad heel veel van geweest, ja.'
(kraker Fort Pannerden)

Plekken om idealen te verwezenlijken

De motivaties van krakers zijn ook gerelateerd aan de mogelijkheden die de plekken bieden. Er zijn namelijk op plekken als een oude scheepswerf (het ADM), een fort uit 1871 op de landtong waar de Rijn zich splitst in de Waal en het Pannerdens kanaal (Fort Pannerden) en een gebied met loodsen waarin voorheen treinen en goederenmaterieel werden onderhouden (Wagenwerkplaats Amersfoort) dingen mogelijk die elders vanwege ruimtegebrek, regelgeving of sociale druk niet mogelijk zijn. Veel mensen zijn letterlijk aan iets aan het bouwen, bijvoorbeeld aan kachels, huizen, Mongoolse tenten of kunstwerken. Bouwen in de brede zin des woord lijkt belangrijk bij de krakersgroepen op het ADM, de Wagenwerkplaats en Fort Pannerden. Zij geven hun leven vorm zoals zij het willen en voor dat leven hebben zij ruimte nodig. Het lijkt dat krakers niet veel geld nodig hebben om te kunnen leven. In krakersgemeenschappen heerst vaak een heel andere economie, waarin veel geruild wordt, vriendendiensten over en weer worden geleverd en arbeidskracht goedkoper is. Veel krakers vinden dat het 'in de buitenwereld' teveel om geld draait en dat alles duur is. Zij vinden het juist leuk om dingen gratis te verzorgen. Zo organiseerden ze op de Wagenwerkplaats een anti-lowlandsfestival, een gratis-festival dat als alternatief moet dienen voor Lowlands omdat dat zo duur is geworden. En een ander voorbeeld zijn de weggeefwinkels die door krakers in verschillende steden zijn geïnitieerd. Voor veel krakers op het ADM, Wagenwerkplaats en het fort gaat het

om een manier van leven. Zij verwijzen naar zichzelf als 'andersdenkenden' en 'vrijbuiters'. Een bewoner legt uit waarom hij graag op het ADM woont:

'Die vrijheid. Die vrijheid om dingen uit te vinden. Om te experimenteren. Toen ik de huur opzegde, kreeg ik financiële vrijheid. Maar dat is niet interessant dus toen kreeg ik tijd-vrijheid [de vrijheid om meer tijd ergens aan te besteden ook al levert dat geen financiële winst op]. Dat is heel anders dan in de grote, bekende buiten-het-hek-economie.'
(kraker ADM)

Een levensstijl die naar eigen zeggen ook wordt gekenmerkt wordt door zelfredzaamheid, leven in het nu, dingen die op je pad komen, jezelf ontwikkelen, en waar principes van duurzaamheid een rol spelen. De officiële term 'Amsterdamse Droogdok Maatschappij' werd niet voor niets omgedoopt tot 'Amsterdamse Doe-het-zelf Maatschappij'. Krakers geven weinig om nieuwe materiële zaken. Ze zijn eerder actief in het verzamelen en hergebruiken van mooie oude dingen, zoals oude auto's. Ze knappen auto's en boten op, brengen ze voor zover mogelijk weer in originele staat, allemaal voor zover het geld reikt. De principes van duurzaamheid en hergebruik zijn ook terug te vinden omgaan met eten. Zo werd op fort Pannerden altijd vegetarisch gekookt en veel krakers

hebben ook langere tijd aan 'skippen' en 'containeren' gedaan. Dit houdt in dat ze goederen die over de datum waren uit de containers van supermarkten visten en opaten. Niet alleen uit economische redenen, maar ook omdat ze tegen overconsumptie en ze het zonde vinden dat 'goed eten' verkwist wordt.

Ook bieden de plekken krakers een toevluchtsoord, als (tijdelijk) alternatief voor buitenwereld:

'Mensen die het in de stad niet bolwerken die komen hier. [...] Dit is een SLOAP. Space Left Over After Planning....'
(kraker ADM)

En:

'Het is voor heel veel mensen een plek geweest die echt heel belangrijk voor ze is geweest omdat ze in de buitenwereld geleefd worden en daar kon je leven, denk ik.'
(kraker Fort Pannerden)

Maar de plekken zijn niet altijd alleen een toevluchtsoord vanuit de reden dat krakers niet willen meegaan in de 'ratrace' die in de buitenwereld geldt. Het komt ook voor dat krakers (tijdelijk) geen identiteitspapieren bezitten, problemen met justitie hebben, op de vlucht zijn voor stalkende ex-en of psychische problemen hebben.

Voor het ADM is dat een reden dat ze niet iedereen toelaten. Nieuwkomers die wetten overtreden kunnen voor autoriteiten een reden zijn om in te grijpen en het terrein te ontruimen. Daarom laten de ADM-ers bijvoorbeeld geen verslaafde daklozen toe en staan er net buiten het hek van het ADM een aantal caravans en trailers waar de zogenaamde stadsnomaden wonen. Deze mensen mogen dus niet op het ADM wonen. Andere redenen voor hun 'toelatingsbeleid' -die overigens niet altijd heel stringent wordt uitgevoerd- zijn beperkte ruimte en behoud van sfeer en identiteit. Veel bewoners van het ADM hebben activiteiten die relatief veel ruimte vergen, zoals het repareren van bussen of boten, of het bouwen van decors voor theater en alhoewel het ADM 45 ha beslaat is uiteindelijk de ruimte dus beperkt. De huidige bewoners bouwen aan mooie dingen, of dat nu artefacten voor theaters zijn, oude boten of brommertjes uit 1960. Om de kunstzinnige en restauratieve identiteit van het ADM te behouden wil men nieuwkomers die bijdragen aan deze identiteit.

Behoud door bewoning

Plekken zijn zeker van betekenis voor krakers, maar hoe gaan ze met hun plekken om? Er zijn vele voorbeelden van uitgewoonde panden, onder andere als gevolg van het houden van feesten, maar ook het omgekeerde komt voor. Initieel was Fort Pannerden ook als feestlocatie bedacht maar bij het

verkennen van de locatie bleek de locatie 'te mooi' om te gebruiken voor een feestje:

'Toen zijn we stiekem erin geklommen, op het dak en de boel verkend, toen hadden we zoiets van, zoveel ruimte en in zo'n goede staat, het staat zo lang leeg maar het is helemaal niet vochtig en niet vies en het is gewoon een prachtige plek. Volgens mij kunnen we hier gewoon gaan wonen. Toen stop, niks geen feest, want dan worden we eruit geknikkerd, we gaan er gewoon wonen, en met elkaar een leuke tijd tegemoet en dingen organiseren en dingen doen. Dat waren vrienden een groep mensen die dus met elkaar dat wel zagen zitten om daar te gaan wonen.'

(kraker Fort Pannerden)

Voorafgaand aan de kraak hebben de krakers zich verdiept in de vroegere en meer recente geschiedenis van het fort. Zij hebben precies uitgezocht wat en wanneer er allemaal gebeurd was, en welke mensen betrokken waren. Dat maakte het mogelijk dat ze op de dag van de kraak met een brief naar buiten konden komen gericht aan de buurtbewoners, gemeente en pers, waarin ook melding werd gemaakt dat het fort elke eerste zondag van de maand opengesteld zou zijn voor

publiek (het fort was tot dan toe ontoegankelijk). Deze blijk van goede voorbereiding en openheid leidde ertoe dat de gemeente een beetje overdonderd was en er bij een aantal buurtbewoners vertrouwen werd gewekt.

Het fort wordt door de krakers gezien en behandeld als monument en hun motto luidde heel toepasselijk: 'behoud door bewoning' (variant op Belvedere slogan 'behoud door ontwikkeling'). De bewoners maakte het fort bewoonbaar en zetten zich in voor het natuurgebied waarin het fort ligt, maakten het toegankelijk voor publiek en organiseerden er kleinschalige activiteiten. Ze hadden daarbij oog voor de oorspronkelijke staat van het fort. Dat uitte zich ondermeer in het feit dat zij bewust geen spijkers in de muren sloegen en niet in de muren boorden, maar werkten met houten klemmen om het fort niet te beschadigen. Ook werd het natuurbeheer op ambachtelijke wijze uitgevoerd:

'Jammer dat iedereen tegenwoordig met een bosmaaier en een bladblazer langsgaat terwijl je dat in principe in een handeling met die zeis ook kan doen. Waarom moeten we het dan

met zo'n apparaat doen? Terwijl je natuurlijk op een fort woont en je hebt geen bosmaaier, dan doe je dat omdat je moet maaien en je hebt een zeis. En het is ook heel moeilijk om op het fort te maaien met een bosmaaier want je staat de hele tijd zo, dat is best wel gevaarlijk. Als je valt lig je in de gracht. Dat is meer praktisch gericht, uiteindelijk is het toch leuk om te doen.'
(kraker Fort Pannerden)

Eind 2006 is het fort ontruimd door leger en ME omdat het geen woonbestemming heeft. Kijkend naar de andere cases dan valt op dat de krakers in de Wagenwerkplaats 'het geld dat ze hebben in de panden stoppen' en iedereen, afhankelijk van kundigheid en specialisme, werk verricht aan de panden. Soortgelijk principe is ook op het ADM in werking. Wat betreft het gebied zelf (het ADM bestaat uit ca. 45 ha), laten ze de natuur de vrije loop. Een ADM-kenner zegt dan ook over het ADM:

'De plek is een industriële dump met prachtige visuele kenmerken. De natuur heeft zich ondertussen een beetje gevormd. De plek heeft een heel eigen karakter. Van scheepswerf tot heel apart ecologisch milieu.'

Krakers als culturele avant-garde?

Krakers lijken locaties uit te zoeken, die hun levensstijl mogelijk maken en waarin ze hun opvattingen kunnen uitvoeren. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat de plekken - in ieder geval in het geval van de Wagenwerkplaats, ADM en Fort Pannerden - letterlijk de ruimte hebben om zich te ontplooien en te bouwen. Daarnaast bieden deze plekken 'een plek die anders is dan elders in de maatschappij', in enige mate op afstand staat en waar de zelfredzaamheid van krakers tot uiting kan komen. Ook de voorkeur voor hergebruik van oude dingen wordt manifest door hun keuze voor oude plekken, plekken die voor andere geen directe gebruikswaarde hebben. Maar laat dit nu ook de 'plekken met karakter zijn' die inspelen op de romantische gevoelens van heel veel mensen. En dan gaat het niet alleen om panden, maar ook soms om gebieden of wijken. NDSM-eiland en Ruigoord in Amsterdam, Christiania in Kopenhagen en Hafenstrasse in Hamburg zijn daar voorbeelden van. De laatste twee zijn uitgegroeid tot toeristische trekpleisters en dragen in belangrijke bij aan het imago van de stad.

Literatuur

Dam, van R. I., Eshuis, J., & Aarts, M. N. C. (2008). Zelforganisatie. Een studie naar gemeenschapsvorming in de Amsterdamse Doe-het-Zelf Maatschappij en de Golfresidentie Dronten. Wageningen.

Pruijt, H. (2004) Squatting in Europe. <http://www.eur.nl/fsw/english/staff/homepages/pruijt/publications/sq-eur>. (English version of Pruijt, H., 2004, 'Okupar en Europa', in: Miguel Martínez Lopez and Ramón Adell (eds) ¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa: prácticas y contextos sociales, Madrid, La Catarata, 35-60))

Summary

Since 2010 squatting is illegal in the Netherlands. This decision evoked a lot of discussion; opponents claim that squatting leads to cultural enrichment. In this article Rosalie van Dam deals with squatters, their diversity and the places they choose to live at. Though there are different reasons to squat, these are usually combined with ideals. One of them is to maintain valuable buildings, like Fort Pannerden. This fort is treated by its squatters like a monument. They restored the building and organised guided tours and open days for the local residents. Squatters seem to look for places with 'character', to express their ideas and to be different. Yet these places could also contribute to the image of a city; like Fort Pannerden does, or Christiania in Kopenhagen and Hafenstrasse in Hamburg.

[fotoverantwoording Rosalie van Dam]